

8467

~~L 2127~~

FEHÉR KÖNYV

IRJA

Bródy Sándor

BUDAPESTEN

AZ IRÓ KIADÁSA

~~D. 579~~
8487

FEHER KONYV

1916 november.

Tisza a kihült házban.

Beszélgetés a Nagy Keresővel.

Egy csirke meg egy asszony.

A szerető.

Az előleg.

Magyar Színház- és Filmművészeti Szövetség
Tudományos Oszt. A fekete macska.

Egy szindarab története.

—
LYON LEA.

Regényes színjáték
három fölvonásban.

Színháztudományi Intézet
könyvtára 1961. sz. 8467

Pallas részvénytársaság nyomdája Budapesten.

Az előleg.

— Szénvázlat egy korrajzhoz. —

I.

Egy éjjeli színház ügyelője, erősen katonamentes testű fiatalember, a mámoros évad utolsó napján a következő alternatívát állította föl a maga számára:

— Vagy kérek ötszáz korona előleget a vállalat igazgatójától és ezzel eltengetem életemet a balaton-parti Zamárdiban, amíg az új szezon nyílik, vagy hosszabb Duna-fürdőt veszek, fáradtság nélkül és a víz alatt leúszom egészen a Vaskapuig, amelyre úgysis mindég kíváncsi voltam!

Az igazgatótól megijedt, a haláltól kevésbbé félt a sovány fiatalember és addig ment-mendegélt, amíg a déli korzón látta viszont magát. Szándékának az idő nem kedvezett: a pom-

pásnál pompásabb nap volt, mint a folyékony arany olyan a víz és mint a vert arany a part. És a folyam mentén, ezen a parton aranyhajú lányok raja. A gazdagság e szép színe elkápráztatta a szürke legénykét, sőt a szemei is könybe lábadtak arra a gondolatra, hogy mind Ezeket most lássa utoljára. Várt tehát és nézelődött. Mióta a színiiskolából kikerült és az éjjeli színházhoz került ügyelőnek, nem igen látott természetes kulisszát és magán-nőket. Nem is képzelte, hogy ezek, a nappaliak, a nem festettek ilyen szépek. Rövidlátó szeme könnyein és az üvegen keresztül jó, hogy meg nem vakult a látványtól, amelyet a tizenhárom-, tizennégy-, tizenöt-, tizenhat-, sőt tizenhétéves lányok nyújtottak. Alkalmasint nem vele, de az étellel kacérkodtak ezek az egyrészt úri nőcskék, akik e végzetes és dögleletes idők ellenére vidámabbak, vállalkozóbbak és a leghatározottan szebbek, mint valaha. A sarutlan korszakban soha annyi szép cipő, mint most és itt és a háborúban, amely legfőképpen pizok, pizok, pizok, —: a lányok olyan tiszták, mint maga a nap. És a hajuk szabadon leng, nincs kontyba tűzve, jó illatokat terjesztve lebeg a vállukon. Ezek az ingerlő sörények izgatták föl különösen az éjszakai

fiatalembert, de nem volt tehetsége ahhoz, hogy ezt az elképedését el is könyvelje. Valami nagyon homályos gondolata támadt azonban arról, hogy az állati kacérság szabadult föl e kis nőkben és hogy a halál ellen tüntetnek. Ezért mutatják az igéretteljes lábukat s ezért ringatják a testüket ama régi ritmusra, és a hajnak nevezett változatos színű sörényük — ki milyen melyik férfinak kell — azért kínál és ígér mindenféle gyönyörűséget, sőt új életet és szaporaságot.

— Szentelenek, kihívók, az apjuk a fronton, a bátyjuk halott, az udvarlójuk fogoly, — szeretném mind magammal vinni a vízbe! — szólt a keserűszájú ember haragosan, de a korzó vasrácsába fogódzkodva, a királyi várpalota kulisszáját nézte és mérlegelte, hogyan helyezhetné el ezt az éjjeli színház egy nagyszabású, hazafias varieté-számában. Nyilván mérges volt, hogy e nők nem az ő kedvéért mossák és ondolálják a hajukat és hogy neki meg kell halnia. Nem akarta többé látni őket, de mégis, akaratlanul is visszafordult. És a legkülönösebbet most látta csak:

A korzó közepén egy gyászruhás egészen fiatal, de nagyon is nyulánk leány ment előre és karjai között egy nagy lovassági kardot

szorongatott. A leány haja nem libegett, a czipője sarka félre volt törve és ezért a járása se volt biztos. A kard rendkívül impozáns volt a déli napban és a nő fekete karjaiban. Bambán, még csak nem is szomorúan és senkire se nézett a leány. Bizonyos, hogy nem volt hatósági személy és nem akarta a háborút jelenteni sem hivatalosan, sem hivatlanul. Néhány szalmaszál maradt a lányka sötétszínű hajában, alkalmasint a zsáktól, a melyen — és a földön — aludhatott az éjjel. A szája azonban piros volt, az álla fehér, a finom kis melle bátran emelkedett a a gyász-posztó alatt. Nagyon furcsa volt. Egy kövér és idős ügyvéd meg is szólította — nem szégyelte — hova viszi a kardot? Egy gyönyörű sisakos rendőr is megnézte, de hirtelen elfordította a fejét, mindég bajba került, ha ilyen dolgokba avatkozott. Az állandó fürdőre készülődő fiatalember azonban, mint akit a látvány megigézett, nyomon követte és miután a Duna-part közönséges részéhez érkezének, hozzálépett, bemutatkozott és így szólt:

— Kisasszony, nem nehéz-e az a kard? Nagyon meleg van. Ne vigyem-e én?

— Nem.

— A kard talán becses? És talán még be-

csesebb azon fiatalember, aki viseli? — kérdé szerény tolakodással az éjszakai ember.

— Semmi közöm semmi fiatalemberhez. A kard az apámé. Vegye meg!

— Szívesen. Hogyne. De mi lesz akkor kedves atyjának?

A diskurzus itt félbeszakadt, majd összevissza szakadozott és bonyolult lett. Csak az volt belőle világos, hogy a kard extra volt és nem a katonai kincstár tulajdona, egy sok mássalhangzós helyről küldték haza egy elesett katona egyéb holmijával. A ruhanemű hamar és jól kelt el, a végén az öldöklő szer számra került a sor és egy ételtelen napon az özvegy elküldte az árvával, hogy vinné és adná el és az árán hozna haza kenyeret, ha kap. (Kenyeret kardért, kardért kenyeret. Összevissza dalol az egész. Nem is lehet megérteni.) A lány egy kicsinyt ostoba, alig hogy elmúlt tizenhatéves, az apja előkelő borbély és hogy még éppen őt borotválták le, érthetetlen? Az anyja czukorbajos. Ő, éhes, szomjas, — mindegy, így van! — rühös.

A vásárcsarnok mellett bementek egy kis czukrászdába és a kardos lány a keshedt férfi karjához ért, mert a fagylalt szomjú torkának olyan jól esett. És a rendezőnek egyszerűen

jól esett az élet. Elhatározta, hogy marad és inkább a nehezebbik részét választja: nagyobb előleget kér az igazgatótól.

— El is felejtettem megmondani, hogy engem hogy hívnak. A nevem Dóra. Brand Dóra. Úgy-e bár, ön nem zsidó?

— Én, én, én?! — kiáltott föl méltatlankodva a színházi ember és elhatározta 1. a legrövidebb idő alatt kitér. 2. A fodrász családját nem hagyja. 3. Felső fogsort csináltat, mert ez az első. Két vagy három foga volt csak elől. 4. Dórát nőül veszi.

A kardot eladták egy kofának, aki találmásra vette meg a tizennyolczéves most induló fiának. A lány kard nélkül — étkezés után — még szabadabb és szebb lett, többször kezeltek és Tűz Adorján — mint ügyelő is megtartotta művészi nevét — nagy nekibátorodással emelte lábait és csak az éjjeli színház tulajdonos vezető igazgatója előtt állott meg. Olyan erősnek látszott, hogy a többi igazgatók, sok alkalmi, háborús igazgatók, megdöbbenve nyitottak utat előtte.

II.

Óriási góthikus íróasztal előtt ült az éjjeli színház vezére, egyedüli tulajdonosa és sok egyébnek,

mindennek tulajdonosa, mert ez ember mindent megvett, ami csak kapható volt, ingatlant, ingót, egyéni egyes dolgot, sok tuczat tucat dolgot. Nőket is vett, eltette, majd ha kell. A tulajdonoszenvedélyének örök tüze égett benne és nyilván az arca is abban égett ki olyan szoborszerű és szokatlan fehérre, mint amilyen volt. (Szemüvege nem volt.) Egy ritka nagy strucztojás, amelyből egy ismeretlen madár karvaly csőre nől ki hirtelen: ez a feje. Viszont a kókuszdió szőréhez hasonló rőtt szőr határolta el a nyakat a koponyától. A háború alatt, amelyben tulajdonosi szenvedelmét még jobban kiélhette, felnagyobbodott e fő, fényesebb és áttetszőbb lőn. Szemeket is pettyegtetett a teremtés ez alkotásba, kicsiny bús szemeket és szigorú csőr alá vidám és falánk száját. Ez a száj, ha elaszticitásával és mohóságával élni akart volna, egy akkora embert, mint Tűz Adorján, egy falásra lenyelhetett volna. De e nyílás nem evett embert, kedves vicczeket mondott, disznó coupleteket énekelt bájosan és számokat szorzott, összeadott, mindég csak összeadott.

— No? kérdezte az alkalmazottat, mert tudta, miről van szó és mert mélyen megvetette a szellem munkásainak azt az aljas, ám ereendő és talán menthető szokását, hogy elő-

leg nélkül élni nem tud és fölveszi a bérét annak, amiért csak egy esztendő mulván fog verejtékezni. Tudja, hogy meg kell dolgozni érte, hogy voltaképpen ő csapódik be vele és statisztika van arról: gyakoribb az előlegadónak időelőtti halála, mint azé, aki az előpénzt fölveszi. Mégis, a szegény előlegkérő néha egy koporsóajtón keresztül kiszökik a kötelezett-ségteljesítés alól. Ez a vígasztalása és nem egyszer végső reménye is! Tűz azonban még gyakorlatlan előlegkérő volt, viszont a főigazgatónak egyik elve volt, hogy: nem! Tűz nem gondolt semmit mellékesen, egyszerű vadsággal szólt:

— Kérek ezer korona előleget!

— Megőrült, maga megőrült! — kiáltotta el magát a színház-, ház-, úgyszólván utczatulajdonos. — Mondja, hogy megbolondult, nyugtasson meg!

— Ebben a szörnyű háborúban, most, most jut az eszébe? Nem tudjuk mikor és ki hull, hullunk el a lövészárokbá? Maga persze föl van mentve műintézetünk részéről. És éppen most, éppen tőlem kér pénzt? Látja ezt az ötven kis kályhát a vestierben? Most vettem. Nekem minden pénz kevés, mert nekem igen reális dolgokra kell. Ezer korona! Ma nekem

tizezer koronát kell kiadnom egyiptomi cigarettáért. Mert nem lesz. Én mondom magának, hogy nem lesz. Nekem lesz. Nekem mindig mindenem lesz. Ha egy esetet tud, amikor én előleget kértem, akkor, akkor se adok. Voltam én is rendező, vagyok is. És színész is vagyok, különb, mint azok, akik néhez ezreket lopnak ki a zsebemből. Es ha nem félnék attól, hogy mohónak tartanak, föl is lépnék, nyitnék egy pezsgő-kabarét, abban lépnek föl, azt is megtölteném.

Fölállott, közelebb lépett a szederjes arcúhoz, ráfűtt és meglágyulva szólt:

— Pénz kell, — ez nő, nőügy!

— Az is! — mondá elszántan a művész.

— És még?

Adorján a szájára mutatott:

— Tetszik látni. Csak három. Föl akarom használni a szünetet. Felső fogsort akarok csináltatni.

Az igazgató egyszerre megszelídült:

— Az más. Adok. Erre adok. Egyik házamban egyik fogorvos egy egész negyedévi házbérrel adósom. En adok önnek pénzt a fogsorra, a fogorvos megcsinálja és ön nekem fizet az ő házbére fejében. Ó, ön és én is jól jövök ki...

De ez csak egy ötszáz koronás tétel. Mire kell önnek a másik ötszáz korona?

— Élni!

— Élni, az semmi! Mindenki megél. Sohse láttam még senkit is meghalni, mert egy előleget megtagadtak tőle! No, mire?

— Meg akarok nősülni.

Az igazgató egy pillanatra elkomorodott, majd mint egy szalon-ember, francia modorban szólt:

— Privát nő? Árva, menekült? Mindegy. Legyen szerencsém önagságához, ha nekem tetszik, ha a választás tetszik, adok. Legyen nyugodt, az ön ügyét én viselem a szívemen és pártolólág terjesztem az igazgatóság elé.

Kezet adott Tüznek és azzal belépett egy versaillesi stílusban hamisított nagy ajtón az «igazgatóság»-ba, ahol enmagát találta, mert ő volt maga az igazgatóság. Letérdelt a földre, egy nagy ferszlág elé. Az tele volt bőr-ridiculeokkal és bőr-szivartárczákkal. A bőrinség idején, hogy szert tehetett e díszmű-árukra, nagyon és őszintén örvendett. Törölte le a port a tárczákról, énekelt és nagyon meg volt elégedve, hogy a fogorvos mégis fizetni fog és ő is jó volt az alkalmazottjához.

III.

A fogorvossal egy kis baj történt. Ennél makacsabb adós még nem volt a világon! Miután megcsinálta a Tűz felső fogsorát, a negyedévi, pontosan ötszáz koronás nyugtát nem akarta elfogadni fizetés helyett és a fogsort visszatartotta, elzárta, lármát csinált és kínos helyzetbe hozta a szerelmes fiatalembert: mert előbb teljes rendet csinált a felső inyén, egy fogat se hagyott meg. Enni nem tudott, pöszén beszélt, a nyelvét se tudta elhelyezni. Szabadjegyes rendőrtiszt, a hirlapirodalommal való fenyegetődzés se használt. Az éjjeli igazgató egy hírneves büntető jogásznak adta át az egész ügyet, ezzel vigasztalta meg alkalmazottját, ez pedig a lovagias térre lépett: kihivatta a makacs fogorvost. Két gyenge ember volt a segédje, mindkettőt nagyon megverte a fogtechnikus, a felesége is segített és az illetőknek fogazatukban is kár történt.

A többi dolog simábban ment. A szent harangok öldöklő ágyúkká való átalakításának idején a vallások és azoknak papjai nem ragaszkodnak olyan dühösen hiveikhez, mint régen és a fiatal Tűz úgyszólván máról-holnapra az ágostai evangélikus egyház tagja lett. Előbbi

hitsuónoka, még azt se mondta neki, hogy gondolja meg. Agyé! ennyi volt a bucsuszó... A másik ötszáz koronás előleggel szintén nem volt baj: az igazgató, az igazgatóság javaslatára kiadta, csak váltót kellett aláírnia és a kamatot is előre lefoglák. Az összeg némileg csonka lett, de mi minden tellett belőle: orvos és orvosság Brand Dóra könnyű bőrbaja ellen. (Negyvennyolcz óra alatt nyoma se volt a finom fehér bőrön a világháború szines, pettyes symbolumának.) Szép fehér kosztüm Holczerből. Három ing. Három harisnya. A harmadik háromra nem tellett. Gyűrűt kellett venni és előleget adni egy kétágyas hónapos szobára. A jelen tehát biztosítva volt, a jövőre nézve is történt valami: a vőlegény ismert egy városi tanácsost, aki viszont az özszes éjszakai leányokat ismerte. Ezek segítségével — megvolt a remény — el lehet majd helyezni az örömanját egy jobb kórházba, állandó tartózkodásra. Az, hogy eddig maga se tud megélni a keresetéből, a művészt nem kedvetlenítette el. «Most a gazdag emberek is éheznek!» ezzel vigasztalta és biztatta magát. És volt egy egészséges terve is, hogy az éjjeli igazgató szolgálatában álló éjszakai fiatal színésznőknek, figuransoknak, repdeső, tánczó,

ítató, vergődő egészen ifjú színésznőknek: irodalmi órákat ad, sőt írni és olvasni tanítja azokat, akik ilyesmit még nem tudnak... Minden rendben, a nemzeti-szín szalagos városi írnok már várhatta az új párt, de előbb be kellett a kardvivő-leányt mutatnia kenyéradó urának.

IV.

Az igazgató felállott és egy pár lépést előre tett, amikor Brand Dóra belépett az aranyozottfalú szobába. Több volt mint udvarias, a vakítóan fehér arcú, most még kissé barna, kezű leányhoz. Az erős, sőt túlerős, szokatlanul magas férfi megrendült egész lelkében szőke pillái remegtek, amikor a leányt nézte:

— Mintha megboldogult feleségem látnám. Osz-posz! — monda, a leányt leülteté maga mellé a bíbor kanapéra, Tüzet elküldte, hogy az olvasópróbát tartsa meg egy még meg nem írott darabból. Tűz nyugodtan, de hátrafele, mint gyerekkorában, ment ki a szobából. A főnök rátette nagy, meleg kezét a leány hideg kacsójára és szólt:

— Mi jutott magának eszébe, hogy ehhez a sajnálatraméltóhoz menjen feleségül?!

— Neki jutott.
— Szerelmes maga ő belé?
— Nem szoktam szerelmes lenni.
— Nem tudja még. Ez jó. Jó jelnek veszem. Tűz tehetséges ember, de nem tudja magát eltartani. Én kitartom magát. Jól tartom ki. Jobb kitartva, mint el nem tartva... Házaim egyikében, külön szobás lakásban. Csipkefüggönyök, fürdőszoba.

A sírószemű ember szája nevetett. A lány is nevetett, mert az igazgató csiklandozta. Sőt a nyakát is megcsókolta. Mire a nem jól nevelt nő megjegyezte:

— Ne szemtelenkedjék, mert pofon ütöm! Sőt pofon is ütötte. De semmi végleges nem történhetett, mert a rendező a szinpadon sem darabot, de egy színészt is nem találván, feljött, hogy menyasszonyát a szülői házba visszavezesse.

V.

Dóra az úton nem mondott el semmit és nemsokára a mindent vásárló embernek eladta magát. Az esküvő se történt meg, a fogorvost se ítélte el a törvény arra, hogy a fogsort kiválassza. A szokásos gyűrűt is Brand Dóra

egy goromba levél kíséretében vőlegényének visszaküldötte. A fehér kosztümöt is, a három inget is, két kötet Ady verset is, mindent, amit a művésztől kapott.

VI.

A szezon megnyílt. Soha ilyen mősora még nem volt az éjjeli színháznak: huszonhat új szám, véresek, könnyesek, nagyszerűek, disznók, förtelmesek, ártatlanok... Ami kell, ami nem kell. Halni induló daliás tiszték, a halálból nyomorultan, de megmenekült harcosok vad összevisszasága rohant a lelki gyönyörúségek istállójába... Százszámra ijesztgették az igaz francia pezsgőt és a festett alkoholos folyadékokat a buffetekben... Az éjszakának az igazgatója, mindennek vásárlója, megvevője és eladója elégedetten ült a páholyában, új nővel, ismeretlennel, szebbel és fiatalabbal, mint az előbbiek. Az illető nő keze két hét alatt kifehéredett és a szája is már annak rendje és módja szerint festve volt. Föltűnést keltett. És az igazgató elhatározta, hogy az ügyelőnek a fizetését havi harmincz koronával fölemeli és készpénzlelőletet is ad neki, hogy a fogait kiválthassa. Sőt előadásközben

meg is látogatta az illető fiatalembert. A fiatal-ember furcsa, úgyszólván ijesztő volt, amint a száját kitátotta és valamit mondani akart neki. Az igazgató egy-két lépést hátrált, majd megveregette a vállát, száz korona eleven pénzt nyomott az ökölbe szorított markába és tovább ment azzal, hogy a jóság a szegénység, és a pénz mindent kiegyenlít.

És valóban, talán nincsenek is rossz emberek, csak praktikusak és számítás nélkül élők vannak. Majd egy és más, talán másképen lesz ezután az általános haláltáncz után, amelynél különb számot még nem rendezett az összes éjjelek láthatatlan Főigazgatója, akinek szintén praktikus lénynek kell lennie és okvetlen ragaszkodik tulajdonához a teremtéshez.